

הלכות ברכות- חוברת סיכום

שלום רב לבנות שהגיעו עד השלב הסופי- שלב החידון הפומבי.
אני מגיש לכן חוברת חזרה, שהשאלות לחידון יהיו רק ממנה.
אנו נערוך לפני המבחן הפומבי חידון מקדים בכתב, שהתוצאות שלו יהיו בסיס לניקוד הסופי.
אני מצרף טבלת מאכלים וברכותיהן- אנא שננו את הטבלה היטב.
בכל עניין, שאלה או בקשה שלכן או של ההורים - אפשר להתקשר אלי 052-3455437
בהצלחה רבה, ליעד אוריין

טבלת ברכות הנהנין

מסטיק	שהכל
-------	------

מים	אם צמא – שהכל לבלוע תרופה – לא מברכים
מיץ ענבים	הגפן
מיץ תפוחים	שהכל
מלון	האדמה
מרק אפונה	האדמה
מרק בצל	שהכל
מרק עגבניות	שהכל
ספגטי	מזונות
עדשים	האדמה
ענבים	העץ
פופקורן	האדמה
פטריות	שהכל
פירה (תפוחי אדמה מרוסקים)	האדמה
צ'יפס	האדמה
קוביות סוכר	שהכל
קוסקוס	מזונות
קאטשופ	שהכל
רימון	העץ
שסק	העץ
שקדים	העץ

המאכל	הברכה
אבוקדו	העץ
אבטיח	האדמה
אורז	מזונות (ברכה אחרונה: נפשות)
אננס	אדמה
אפונה	האדמה
אפרסק	העץ
ארטישוק	האדמה
בוטנים	האדמה
בייגלה	מזונות
ביסלי	מזונות
ביצה	שהכל
גרעיני חמניה ("גרעינים שחורים")	האדמה
דבש	שהכל
דגים	שהכל
וופלים	מזונות
זיתים	העץ
חסה	האדמה
יין	הגפן
כרוב	האדמה

העץ	תאנים
האדמה	תירס

כללי ברכות הנהנין

אם אדם אוכל משהו, אך אינו זוכר אם ברך עליו או שלא בירך - לא יברך על המאכל. רק אם אדם אוכל לחם ואינו זוכר אם בירך ברכת המזון - יברך מספק, כיוון שהמקור לברכת המזון הוא מן התורה. (כח/א')
אם אדם אוכל או שותה משהו לצורך רפואי, צריך לברך עליו אם הוא טעים. לדוגמה - אם אוכל גזר על מנת שיהיה חזק. לא רק ברכה ראשונה חייבים לברך, אלא גם ברכה אחרונה. (כח/ב')
מאכל שרק אנשים חולים אוכלים ממנו ואין דרך בריאים לאוכלו, יש מחלוקת מה לברך עליו. לפי השולחן ערוך - יברך את הברכה הרגילה, ולפי הרמ"א יברך עליו תמיד שהכל נהיה בדברו. (כח/ג')
תרופות מרות או שאין להם טעם - לא מברכים עליהם בכלל. אפילו אם שותים מים על מנת לקחת את הסירופ המר או לבלוע את הכדורים, לא צריך לברך על המים. (כח/ד')
חייבים לברך ברכה ראשונה על מאכל אפילו אם אוכל פירור קטן ממנו. אך ברכה אחרונה לא חייבים לברך, אלא אם כן אכל כשיעור גודל זית (27 גרם) ובשתיה שיעור רביעית (86 סמ"ק). (כח/ה')
יש אומרים שמאכל הוא קטן מגודל כזית (27 גרם), אך הוא שלם - צריך לברך עליו ברכה אחרונה. דוגמה - גרגיר אחד של רימון. לכן אנו נמנעים מלאוכלם שלא בשעת הסעודה. (כח/ו').
אם אני רק טועמת את האוכל, לדוגמה - לבדוק אם חסר מלח במרק, לא צריך לברך. אם פולטים את המאכל החוצה מן הפה, תמיד לא מברכים. אפילו אם בולעים את המאכל, עד שיעור רביעית (86 סמ"ק) - חצי כוס שתיה רגילה) לא צריך לברך. (כח/ח)
שתינו ובטעות לא ברכנו על השתיה, מותר לבלוע את המשקה אפילו ללא ברכה. אבל אם יש לנו עוד משקה חוץ ממה שכבר שתינו, נפלוט את המשקה שלא ברכנו עליו, נברך, ואחר כך נשתה את השאר. (כח/ט).
אם הכנסנו אוכל ללא ברכה לפינו, יכול להוציא את דבר המאכל מפיו ויברך ואחר כך יחזור ויאכל. במקרה שהמאכל שכבר לא יהיה נעים לאכול את המאכל אחרי שהוצאנו אותו מן הפה, מותר להטות אותו לצד אחד בפה, לברך בעוד המאכל בפיו ולהמשיך לאוכלו. (כח/י).

הלכות ברכת המוציא

אסור לדבר בין ברכת על נטילת ידיים לבין ברכת המוציא לחם מן הארץ. יש שנוהגים לומר פרק "מזמור לדוד ה' רועי לא אחסר", ואין בזה איסור משום דיבור אחרי הנטילה כי מזמור זה הוא תפילה שה' יתן לנו אוכל. המחמירים אומרים מזמור זה לפני נטילת ידיים. (כט/א)

צריך לברך על לחם שלם. לכן לא חותכים את הלחם לפני ברכת המוציא לחם מן הארץ. דין זה הוא גם ביום חול וגם ביום שבת. גם לא חותכים את הלחם תוך כדי הברכה כי בשעת הברכה צריכים להיות מרוכזים. (כט/ב).

אם אדם אוכל לחם אך לא זוכר אם ברך ברכת המוציא לחם מן הארץ, לא יברך כי ספק ברכות להקל. אך אם ברור לו שלא ברך- אם נשאר לו עוד לחם- יברך עליו, ואם לא- לא יברך. (כט/ג).

דברים הבאים מחמת הסעודה

כשאוכלים סעודה עם לחם- לא צריכים לברך על המאכלים בתוך הסעודה. הסיבה היא שהלחם הוא עיקר ושאר המאכלים טפלים לו. הדברים אמורים לגבי דברים שנאכלים **בדרך כלל** עם הלחם ביחד ולא לגבי מאכלים שהם 'מנה אחרונה' שלהם נתייחס בימים הבאים (לא, א) כל דבר שהוא עיקר הסעודה שנועד להשביע את האדם, אין צריך לברך עליו בנפרד כשאוכלים לחם בסעודה. הדברים אמורים גם אם כעת לא אוכלים את המאכל ביחד עם לחם אך הוא ראוי להאכל עם לחם. לדוגמה- בשר, דגים, ביצים, ירקות במרק וכו' (לא, ב)

כדי שהלחם יהיה מספיק חשוב שלא נברך על שאר המאכלים, צריך לאכול לפחות כזית לחם. אני מזכיר לתלמידות הצדיקות- כזית הוא נפח של קופסת גפרורים. מי שיאכל פחות מכזית לחם יהיה צריך לברך על שאר המאכלים אפילו אם יהיו קשורים לסעודה (לא, ג).

לא טוב לאכול את המאכלים שעל השולחן לפני שאנו נוטלים ידיים לסעודה. יש בזה חשש ברכה שאינה צריכה, ועוד יש בזה ספק לגבי ברכה אחרונה. מי שמתכוון לסעוד עם לחם, ימתין עד שיעשה נטילה ואחר כך יאכל מן המאכלים. יש עדות שנהגו להקל בזה כגון בנות תימן שלא חששו לאכול לפני הסעודה ואינן מברכות ברכה אחרונה. (לא, ה)

תמיד כשאומרים שהלחם פוטר את המאכלים הנאכלים עימו הדבר אמור גם לגבי ברכה ראשונה וגם לגבי ברכה אחרונה שלא צריך לברך.

הלכה היא שמי שאכל במקום מסוים, אסור לו לשנות את מקומו באמצע הסעודה. אם הוא משנה את מקומו הוא חייב לחזור מיד למקומו ולברך ברכת המזון. בדיעבד אם בירך במקום החדש- יצא ידי חובתו. (לב, א) אם אדם נוסע בשיירה- בקבוצה גדולה, ולא יחכו לו אם הוא ירצה לחזור למקומו הראשון- מותר לו לברך במקום החדש שהוא נמצא ולא צריך לחזור למקום שבו נטל ידיים. (לב, ב)

לא תמיד מחייבים את האדם לחזור ולברך במקום הראשון. אם עד שהאדם יחזור כבר לא ירגיש את השובע מהארוחה הראשונה- לא צריך להמתין עד שיחזור למקום הישן, אלא יברך במקום שבו הגיע. (לב, ג) רק דברים מחמשת מיני דגן חייבים לברך את הברכה במקום תחילת הארוחה. יש מידת חסידות להחמיר בכל ברכה מעין שלוש לברך במקום הסעודה הראשונה. (לב, ד)

מי שאכל מאכלים שאינם טעונים ברכה במקומם הראשון- כגון פירות שאינם משבעת המינים- כשחזור למקומו הראשון צריך לברך ברכת 'בורא נפשות' ואחר כך יברך ברכה ראשונה על הפירות, כי שינוי המקום יצר חיוב ברכה חדש

לבנות **אשכנז**, העוקר ממקומו כשאוכל דבר שאין לו קביעות במקומו (כגון תפוח וכו'), אין צריך לברך ברכה אחרונה אלא רק ברכה ראשונה. בסוף האכילה יברך ברכה אחרונה על שתי האכילות.

לבנות **ספרד** הדין כמו שאמרנו שהעוקר ממקומו צריך לברך ברכה אחרונה ואחר כך עוד פעם ברכה ראשונה ואחרונה. (לב, ה-ו)

מי שבאמצע הסעודה נזכר שעדיין לא התפלל, וכעת עומד בביתו ומתפלל- עצם התפילה אינה הפסק, ולכן מיד אחר התפילה יחזור ויאכל ללא צורך בברכה ראשונה חדשה. (לב, ח).

קביעות ברכה במקום סעודה

מי שנרדם באמצע הסעודה אינו צריך לברך שנית על המאכלים, אלא ממשיך לאכול בלי ברכה. אבל ישן שינת קבע- במיטתו לאורך זמן חייב לחזור ולברך שנית על המאכלים (לב, ט)

ישנם דברים נוספים שיוצרים אצל האדם הפסק בסעודה. אדם שאמר 'רבותי נברך', או שנטל מים אחרונים על מנת לזמן- אינו רשאי להמשיך ולאכול. בדיעבד אם אוכל, ישנם מקרים שצריך לברך שנית. (לב, יא)

דין אורח- אדם שמתארח אצל חברו, אינו יודע מה יגישו לו ולכן דעתו של בעל הבית היא הקובעת. למשל אם הביאו תפוח ובירך עליו בורא פרי העץ ואחר כך יביאו פרי אחר אין צריך לברך כי דעתו על כל מה שיביא בעל הבית. לכן גם אם אמר האורח בואו ונזמן, רשאי להמשיך לאכול. (לב, יג)

מים אחרונים

חייבים ליטול מים אחרונים לפני ברכת המזון. החובה של מים אחרונים היא אפילו אם הידיים נקיות. צריך שהמים יכסו עד הפרק השני של האצבע. ישנן עדות שלא נהגו כך, ומי שלא נוהג רשאי להמשיך במנהגו. (לג, כל הפרק)

הלכות ברכת המזון

אדם שאכל ושבע חייב לברך ברכת המזון מדאורייתא. חיוב ברכת המזון לנשים הוא ספק דאורייתא. לכן אשה שלא בטוחה אם היא ברכה או לא ברכה, לא תחזור ותברך אפילו אם שבעה. גבר ששבע וספק אם בירך, חייב לחזור ולברך מספק. (לז, א, ו, ט)

ברכת חמשת מיני דגן

ישנם שלושה סוגים של חמשת מיני דגן שאין מברכים עליהם המוציא, אלא ברכת בורא מיני מזונות. א.
עוגות שיש להם כיסים של מילוי דברי מתיקה. ב. עוגה שתוך כדי הכנתה הבצק מערבים בה דברי מתיקה.
ג. דברים יבשים וקשים, שכוססים אותם בשעת אכילתם (לט,א).
אם קובע סעודה על העוגות הללו נוטל את ידיו, מברך על נטילת ידיים, מברך עליהן המוציא ובסוף האכילה
ברכת המזון. שיעור קביעות סעודה באופן ודאי הוא 224 גרם של עוגה (לט,ב-ג)
אותו שיעור קביעות סעודה של 224 גרם, נחלקו הפוסקים האם שאר המאכלים מצטרפים לעוגה או שצריך
רק מהעוגה לאכול 224 גרם. למעשה בני אשכנז נוהגים לצרף שאר המאכלים לברך ברכת המזון, אך בני
ספרד נוהגים שדווקא מהמזונות צריך שיהיו 224 גרם (לט,ד).
אם בתחילה חשב לאכול קצת עוגות, ובירך בורא מיני מזונות כי לא תכנן לקבוע סעודה, אחר כך גילה שאכל
כמות של קביעות סעודה- חייב לברך כעת ברכת המזון למרות שברכתו הראשונה הייתה בורא מיני מזונות
ולא המוציא (לט, ו)

מי שרוצה לאכול מצות אחרי חג הפסח- בנות ספרד תברכנה בורא מיני מזונות כי היא פת הבאה בכיסנין מצד
שכוססים אותה, ובנות אשכנז תברכנה המוציא כל השנה. (לט, ז).
האוכל עוגה בתוך הסעודה- אומנם כתוב כאן בקיצור שולחן ערוך שאם אוכל אותה לקינוח, שיברך עליה
בורא מיני מזונות, אך למעשה מורים גדולי פוסקי אשכנז וספרד שמצד ספק ברכות להקל לא יברכו אף פעם
בתוך הסעודה על עוגות. מי שלא רוצה להכנס לספק ברכות- תגיש את העוגה לאחר ברכת המזון (לט, י).
פרוסות לחם שעושים מהן צנימים בטוסטר, או פרוסות שמטגנים אותן עם שמן או ביצים- צריך לברך עליהם
המוציא וברכת המזון כדין לחם. הסיבה היא שכיוון שהפרוסה הייתה לחם ממשיכה להיות המוציא (לט,
יב-יג).

מי שרוצה להטביל את העוגיה שלה בשוקו- קודם תברך על העוגיה בורא מיני מזונות, אחר כך תברך על
השוקו שהכל נהיה בדברו, וכך תהיה יכולה להטביל ולאכול (לט, יד).
על דייסה מברכים בורא מיני מזונות. על מקרוני (ספאגטי) מברך בורא מיני מזונות. וכן הדין על קוסקוס
ופתיתים- שאפילו אם אוכל מהם יותר משיעור קביעות סעודה לא יברך ברכת המזון. אורז הוא מיוחד- ברכתו
האחרונה היא בורא נפשות ולא על המחיה, כיוון שאינו עשוי מחמשת מיני דגן (לט, טז-כא).
חטיף 'פסק זמן'- ברכתו בורא מיני מזונות. בעוגות גבינה- ישנן עוגות שמכינים את תחתית העוגיות רק כדי
להחזיק ואז ברכתן שהכל, ויש עוגות שתחתית הביסקוויטים חשובה ועיקרית וברכת העוגה מזונות.
הלכות ברכת בורא פרי העץ- סימן מ'

בדרך כלל יש לברך על הפרי כשהוא **שלם**. הסיבה היא שככל שהפרי שלם יותר ונקי, הברכה יותר מכובדת לה'. ישנם **שלושה** מצבים יוצאי דופן: 1. פרי שצריך לקלף לפני אכילתו (כגון אבוקדו). 2. פרי שיש חשש שיש בו תולעים (כגון תאנה). 3. פרי שצריך לשבור בו קליפה קשה (כגון אגוז). (מ', א-ב).

מברכים ברכת 'בורא פרי העץ' דווקא כשאוכלים **בדרך אכילתו**. פרי שבדרך כלל נאכל חי, ולא נהוג לבשלו-אם יבשל אותו יברך עליו רק 'שהכל נהיה בדברו'. אך אם דרכו להאכל גם מבושל, יברך עליו 'בורא פרי העץ' כברכתו המקורית (מ', ג-ד).

ממרח תמרים שאוכלו בלא לחם- ישנה מחלוקת בין הפוסקים האם לברך עליו עדיין 'בורא פרי העץ' כי מקורו מן התמר, או שמא כיוון שהוא מעוך ואיבד צורתו יברך עליו 'שהכל נהיה בדברו'. למעשה רוב העדות נהגו לברך שהכל וכן יש לעשות.

על **ריבת תותים** או אוכמניות וכד' יברך שהכל נהיה בדברו. (מ', ז-ט)

על **שקד** ודאי מברך 'בורא פרי העץ'. גם על שקד המצופה בסוכר יברך 'בורא פרי העץ'. על שקד המצופה בשוקולד- אם הרוב הוא שוקולד- ברכתו שהכל ואם השקד גדול מהשוקולד יברך 'בורא פרי העץ'. (מ', יד).

ברכת בורא פרי האדמה- סימן מא'

תלמידות חביבות שמנה לב- על תותי שדה, בננה, פפאיה ואננס מברכים 'בורא פרי האדמה'!

כל דבר שדרך לאוכלו רק כשהוא מבושל (כגון קישואים או תפוח אדמה) אם אכלם כשהוא חי, מברך 'שהכל נהיה בדברו' (מא', כולו).

ברכת יתר המאכלים- סימן מב'

פשוט וברור שמאכלים שאינם גדלים בקרקע ברכתם 'שהכל נהיה בדברו'. דוגמאות- בשר, דגים, ביצים וחלב. פטריות אומנם נראה כאילו גדלות על הקרקע, אך למעשה אין להן שורשים ואינן יונקות מהקרקע ולכן ברכתן היא 'שהכל' ולא בורא פרי האדמה (מב', א-ג).

מי שאוכלת **פטרוזיליה** תברך 'שהכל נהיה בדברו'. הסיבה היא שמטרת הזריעה של הפטרוזיליה היא לתבל את האוכל, ולא להאכל בפני עצמה.

וכן כל מאכל שברכתו המקורית 'בורא פרי האדמה', אך התקלקל קצת, למרות שראוי לאוכלו על ידי הדחק איבד את ברכתו המקורית וצריך לברך עליו שהכל (מב', ד-ה).

הלכה חשובה מאוד: רק אדם ששותה מים כי הוא צמא, צריך לברך 'שהכל נהיה בדברו'. אם אדם שותה מים כדי להעביר טעם חריף, או להעביר מאכל שנתקע לו בגרון, או כדי לבלוע תרופה וכד' אינו מברך כלל וכלל. לא ברכה ראשונה ולא ברכה אחרונה (מב', ח)

מיץ של ירקות כגון מיץ אבטיח או מיץ מלון- צריך לברך עליו 'שהכל נהיה בדברו'. הוא הדין גם לגבי מיץ של פירות- אדם שסחט תותים או רימונים וכד' יברך על המשקה שלהם 'שהכל נהיה בדברו'. (מב', ט').

דין ברכה אחרונה

כל דבר שמברכים עליו 'בורא מיני מזונות', ברכתו האחרונה היא ברכה מעין שלוש. ברכת מעין שלוש נקראת כך כי היא כוללת בתוכה את שלושת הברכות מדאורייתא שישנן בברכת המזון.

רק אורז ברכתו היא 'בורא מיני מזונות' אך ברכתו האחרונה היא 'בורא נפשות'. א-מ-נ ראשי תיבות אורז מזונות נפשות (מג', א-ב).

אם אדם אכל מחמשת הפירות של שבעת המינים, יברך ברכה אחרונה 'על העץ ועל פרי העץ'. אני מזכיר שעל שאר הפירות הברכה האחרונה היא 'בורא נפשות'. בכל מקרה שיעור חיוב ברכה אחרונה היא רק משיעור אכילת כזית ומעלה (מג', ד)

אם אדם שותה יין, מברך עליו ברכה מעין שלוש: 'על הגפן ועל פרי הגפן'. בדרך כלל על משקים מברכים ברכה אחרונה 'בורא נפשות', אך יין הוא מספיק חשוב לקבוע ברכה אחרונה מיוחדת. (מג', ו').

הלכות ברכה אחרונה- סימן מג'

ברכת המזון וברכה מעין שלוש הן כל כך חשובות, שחייבים לברך אותן דווקא במקום שבו אכלנו. אסור לשנות בין מקום האכילה לבין מקום הברכה. חייבים לשבת בזמן שמברכים את הברכות הללו, אפילו אם האכילה הייתה בעמידה. (מג', יב').

ברכה אחרונה אפשר לברך רק אם אוכלים כמות של כזית (נפח של קופסת גפרורים). תנאי נוסף לברך ברכה אחרונה- דווקא אם אוכלים שיעור כזית בתוך זמן של 4 דקות. אדם שלוקח לו יותר מ-4 דקות לאכול שיעור בגודל כזית- לא יברך ברכה אחרונה כלל וכלל. דוגמה- מי שמפצח גרעינים בדרך כלל לא מגיע לשיעור כזית תוך כדי 4 דקות. (מג', טז).

למדנו שמי ששותה שיעור רביעית (86 סמ"ק- כחצי כוס) חייב לברך 'בורא נפשות'. תנאי נוסף לאפשרות לברך ברכה אחרונה הוא שהשתייה תהיה רצופה. מי שמפסיק תוך כדי הלגימות זמן של שתית רביעית עם הפסקה קלה (שניות בודדות)- לא יברך ברכת בורא נפשות. (מג', יז)

דברים שבדרך כלל שותים אותם כשהם חמים, אין מברכים עליהם ברכה אחרונה. טעם הדבר שאין צירוף של שיעור רביעית בתוך זמן של 'שיעור שתית רביעית'. גם אם הצטנן המשקה לא יברך עליו ברכה אחרונה. חשוב לציין שיש היום משקאות כגון אייס תה (ice tea) שדרכם לשתותם כשהם קרים ולכן אם שתה מהם בתוך שיעור שתית רביעית יברך ברכת 'בורא נפשות' (מג', יח).

אדם שאכל מפירות שבעת המינים וגם אכל תפוחים- יברך ברכה אחרונה ברכת 'על העץ ועל פרי העץ' ולא יברך ברכת 'בורא נפשות' עבור התפוח. טעם הדבר הוא מפני שכשהזכיר בברכתו על העץ יצא ידי חובת ברכה על התפוח כי גם הוא גדל על העץ. אך אם אכל מפירות שבעת המינים ואכל גם ירק- חייב לברך אחרי ברכת 'על העץ' גם ברכת 'בורא נפשות'. (מג', כא').

מי שאכל חצי שיעור כזית מתמר ועוד חצי שיעור כזית מתאנים, צריך לברך ברכה אחרונה 'על העץ'. אך מי שאכל חצי כזית מדבר שברכתו האחרונה 'על העץ' ועוד חצי כזית מדבר שברכתו האחרונה היא 'בורא נפשות'- נכנס למחלוקת גדולה, ולמעשה שנוי הדבר במחלוקת- לכן לא יעשה כך. (מג', כג)

מיץ ומרק של פירות וירקות

מי שסחט תפוזים ועשה מהם מיץ- אם יש חתיכות של תפוז בתוך המיץ- מברך על המיץ 'בורא פרי העץ' אך אם אין חתיכות פרי יברך 'שהכל נהיה בדברו'. כך הדבר לגבי כל סוגי המיץ שנסחטים מפירות. בודאי אתן יודעות שיין למרות שהוא נסחט מהגפן- יש לו ברכה מיוחדת 'בורא פרי הגפן'. (מד', א).

מה מברכים על מרק ירקות? ובכן ישנם כמה סוגי מרקים. על מרק צח (ללא ירקות) או על מרק בשר מברכים 'שהכל נהיה בדברו'. על מרק שיש בתוכו גם ירקות- מברך על הירקות 'בורא פרי האדמה' ולא צריך לברך על המרק. במקרה שלוקח מרק שהיו בו ירקות ושותה רק את המרק- ישנה מחלוקת גדולה בין הפוסקים מה יברך, ולמעשה כדאי לברך 'שהכל נהיה בדברו' (מד', ה)

דין קדימה בברכת הפירות

כיוון שהתורה מאוד החשיבה את שבעת המינים, אם אדם מתכנן לאכול משבעת המינים וגם מעוד פירות אחרים, צריך לברך על שבעת המינים תחילה ואחר כך יאכל את שאר הפירות. לדוגמה- היו לו ענבים ותפוחים- יברך על הענבים יאכל מהם, ואחר כך יאכל מן התפוחים. בודאי מי שלא תכנן לאכול משבעת המינים, אלא רק תפוח, לא צריך להוציא מהמקרה פירות שבעת המינים רק כדי לברך עליהם. (מה', א).

אנו יודעים שיש סדר לברכות. אם אדם מתכנן לאכול גם פירות, גם ירקות וגם לשתות יקדים ברכת בורא פרי העץ, אחר כך בורא פרי האדמה ולבסוף שהכל נהיה בדברו. אם הירק יותר חביב עליו מהפרי, יכול לברך עליו תחילה. כגון אם יש לו תפוח ובננה- ואוהב יותר את הבננה- יכול לברך 'בורא פרי האדמה' תחילה. (מה', ב-ג).

כמה טעויות בברכות הנהנים

אם אדם בירך בטעות על פרי 'בורא פרי האדמה'- יצא ידי חובה. טעם הדבר הוא מפני שגם העץ שורשו באדמה. אך אם בירך על ירק 'בורא פרי העץ' לא יצא ידי חובה וחייב לברך על הירק שנית, אלא אם כן תיקן את עצמו מייד ואמר 'בורא פרי האדמה'. (מו', א)

ישנו שימוש לא נכון בביטוי 'שהכל פוטר הכל'. אומנם בדיעבד, כל מה שנברך עליו שהכל, נצא ידי חובת ברכה, אך לכתחילה אסור לברך על מוצר מסוים שהכל אפילו אם איני יודע את הברכה עליו. אדם חייב לברר את הברכה ולא לסמוך על ברכת שהכל. מקרה נוסף שברכת 'שהכל' אינה פוטרת מאכלים- אם אדם בירך שהכל על בשר והיה לו גם תפוח על השולחן- בודאי על התפוח יצטרך לברך 'בורא פרי העץ'. (מו', ב').

הלכות ברכות

אנו עוסקים הרבה זמן בהלכות ברכות ואני רוצה לעצור רגע את הלימוד ולהתבונן במהות הדבר:

- מדוע מברכים לפני האכילה? מה הקשר בין הרצון שלנו לאכול לבין הצורך לברך?
- מי תיקן לנו לומר את הברכות ומי סידר את הנוסח שלהן?
- מה פירוש נוסח הברכה שאנו אומרים כל כך הרבה פעמים ביום?

סיבת הברכה:

המהר"ל מסביר שכל חפץ בעולם שלנו, מראה את גדלות ה'. נפלא לראות את צבעי הפירות וצורתם. 'הזן את העולם כולו בחן ובחסד'. אדם שאוכל את הפרי בעצם לוקח מן היופי של הבריאה ומקטין את גילוי ה' בעולם. תמורת אותו פרי שהוא אכל הוא משאיר בעולם ברכה ועל ידי זה מגדיל חזרה את כבוד ה'. הכוזרי מסביר שהברכה נועדה עבורינו. אדם שאוכל בלי לשים לב מה הוא אוכל, היכן הוא גדל, מהי צורתו היפה וכו' לא מעריך מספיק, וגם לא תמיד מרגיש את טעם הפרי בצורה מליאה. כשאנו עוצרים להתבונן בפרי ולהגדיר שזה אדמה, והשני עץ, והעוגיה הזאת נוצרה מחיטה, אנו נהנים הרבה יותר מן האכילה המודעת הזאת.

תקנת הברכה:

פעם כל אדם היה 'מברך' כפי המילים שהיה חושב באותו רגע. יש אנשים שהיו מנסחים ברכות יפות וארוכות, ויש ברכות קצרות ופשוטות. עד שהגיע עזרא ובית דינו- אנשי כנסת הגדולה, הם שתיקנו לנו את נוסח הברכות כפי שאנו מכירים היום, ואין לשנות ממטבע שטבעו לנו חכמים בברכות.

פירוש הברכה:

ברוך אתה ה'- כשאני מברך מישוהו בעצם זה אומר שחסר לו משהו ואני מברך אותו שיהיה לו- מברך אותו בפרנסה, מברך אותו בהצלחה. ברכה שאנו מברכים לה' אינה כך. אלא אנו אומרים לה'- אתה מקור הברכה ואנו רוצים שכל העולם כולו יראה וירגיש שכל הטוב בעולם מגיע ממך, לכן אנו מברכים. שימו לב שאנו מדברים לה' בלשון נוכח- אתה- לשון של קרבה, של קשר ישיר, לכן אין לבצע שום דבר תוך כדי הברכה אלא רק להתרכז בפירוש המילים.

אנא נסו לחשוב באלו עוד מקומות בתפילה אנו פונות לקב"ה בצורה ישירה.

אלוקינו מלך העולם- ה' הוא גם המלך של כל העולם, אך במיוחד הוא משגיח השגחה פרטית על עם ישראל דווקא. 'אשר בחר בנו מכל העמים'. לכן אנו מציינים קודם כל את הקשר של ה' אלינו, וגם את גדלותו שהוא מלך על כל העולם.

בורא פרי האדמה/העץ- מדוע אומרים בורא בלשון הווה, והרי ה' ברא את העולם מזמן לפני 5771 שנים? כך מונה יסוד גדול שאנו צריכים לכוון בו בכל ברכה- ה' לא רק ברא את העולם פעם, אלא תמיד ממשיך להחיות ולקיים את כל הבריאה- הקב"ה בכל רגע ורגע מחיה את העולם ולכן נחשב בורא בהווה. "יכוון ליבו לברך לשם בוראו אשר הפליא חסדו עימו ונתן לו הפירות או הלחם ליהנות מהם. לא יעשה כאדם העושה דבר כמנהג, ומוציא דבריו מפיו בלא הגיון הלב". ספר חסידים. ומוסיף הקיצור שולחן ערוך "ויחזיק הפרי בידו ולפני שיברך יחשוב מה היא הברכה שצריך לברך, ויברך תוך כדי הבנה של כל מילה שמוציא מפיו". (מו', יז').

כשאנו מברכים על אוכל, צריך לאחוז אותו ביד ימין. אם אדם לקח פרי ואחזו ביד ימין ובירך עליו, אך כשבא לאוכלו גילה שיש בו תולעים- אם בשעת הברכה התכוון לאכול עוד פירות אחר הפרי הזה, יכול לאוכלם בלא ברכה, אך אם התכוון לאכול מן הפרי הזה בלבד, כעת חייב לברך על הפרי הנוסף שייקח (מו', ד, ו'). אם אדם אכל פרי מסוים והפרי הזה פתח לו את התיאבון לאכול פירות נוספים, וכעת הוא רוצה לאכול פרי אחר שלא חשב עליו מלכתחילה- למעשה מורים גדולי הפוסקים שלא לברך ברכה נוספת על הפרי השני, כיוון שסתם דעתו של אדם שהוא נגרר אחר אכילתו.

אך אם הגיעו פירות ממקום לא צפוי, כגון שאשתו חזרה מהמכולת עם סל פירות- חייב לחזור ולברך. לעומת זאת- אורח אפ' אם הביא לו מארחו פרי לא צפוי לאורח- לא חוזר ומברך כי מתכוון לפטור בברכתו כל מה שיביא בעל הבית. (מו', ה-יב).

'כל הנשמה תהלל י-ה', הסבירה הגמרא שהנשמה נהנית מריח הבשמים. לכן לא רק על דברי אכילה מברכים, אלא גם על ריח טוב. אם מיני הריח גדלים על עץ- מברכים עליהם בורא מיני בשמים, ואם גדלים כעשב צריך לברך עליהם בורא עשבי בשמים. שני הבדלים נתנו חכמים בין עץ לבין עשב- אצל העץ הענפים קשים ועצל העשב רכים, ועוד שהעץ נשאר משנה לשנה ואילו העשב מתחדש כל שנה (מז', א-ד). לפי הרבה פוסקים אין לברך על בשמים שהופקו על ידי חומר כימי. צריך לדעת שרוב הבשמים שלנו אינם באים מריח מקורי של פרחים, אלא הם עירוב של כמה חומרים שאינם טבעיים. וכן מטהר אוויר

בשמים בשירותים, אפילו אם מריחו חוץ לשירותים כגון בחנות כשבא לקנותו, לא יברך עליו בורא מיני בשמים כיוון שנועד רק להפיג ריח רע.